ილია ჭავჭავაძის

დაბადებიდან 120 წლისა და

გარდაცვალების 50 წლისთავი

ვ. ითონიშვილი

★

ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდეგილის" ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული წყაროები

ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდეგილი" დიდი გამოხმაურება ჰპოვა ჩვენს ლიტერატურაში. ამის დამადასტურებელია ქართული პერიოდული პრესის ფურცლებზე თუ ცალკეული მონოგრაფიების სახით გამოქვეყნებული ნარკვევები, სადაც მრავალი ხოლტერესო საკითხია ახლოდან და თავისებურად გადმოწყვეტილი. რამდენიმე ჭეშმარიტი შეკითხვა პოემის სხვა ლიტერატურულ ძეგლებთან ხელოვნური ნათესაობისა თუ მისი ფოლკლორული წყაროების დადგენის. ჩვენთვის საინტერესოა სწორედ ამ წყაროების გადმოცემა, რომლებითაც „განდეგილის" ავტორს ენდა ესარგებლა. მიგრამ ვიდრე ამდაგვარი მასალის მიმოხილვას შეუდგებოდეთ, საჭიროა ვთქვა ნიო პოემის შესახებ ამ თვალსაზრისით წამოყენებულ მოსაზრებებს.

ინგლისელ ენაზე ქართული ზღაპრების გამოცემასთან დაკავშირებით „ოკეანის" ფურცლებზე გამოქვეყნდა V. Vasiani-ს კრიტიკული სტატია, სადაც ავტორი დიდ შეფასებას აძლევს ილიას პოემას და სოციალური პარალელებისა თუ შესაბამისი მიმართულების გათვალისწინების ნიადაგზე მას ზოგან „ამბავ მერიის შეცდომას" და ფლობერის „წმინდა ანტონის განსაცდელ" ადარებს[1].

V. Vasiani-ს ეს შეხედულება ორ გარემოებას ეფუძნება. პირველი, ზოგან ორივეა და ილიას პოემის სოციალური ფიზიონომია ნაწილობრივ ძალიან ძალიან ახლოა ამ ორივეს ნაწარმოებებთან, მიგრამ მან ბევრად სერიოზულ განსხვავებულ ნიშნებსაც 1. ზოგადად ძალიან ამბავია, ილიასთან კი მეტია ხასიათი ძალიან 2. ზოგან ეშმაკი ცხოვრების ფერხელში ბევრი ფერადია, ზოგი ილიას ეშმაკი ცხოვრებისაგან განცალკევებული წარმოდგენა ზოგი ზოგად კეთილისმყოფელად შეფერილ კანონებს ეკრძალა, ზოგი ილია სიბოროტედ „განდეგილიანს". ცხოვრების ეთიკურად ფილოსოფიის გამოლაფვა.

რაც შეეხება ფლობერის რომანს, ეს ასეთია: ეს ეშმაკ აქაც ბევრს „განდეგილთან" ფიგურირებს ნიშნავს. რიდევ ფლობერის მიზანია ცხოვრებისა და ადამიანის საფიქრალის ფერხის დანახვა, ილია კი ცხოვრების საგნის შეფასებელია.

ეს ასეთივე ეჭვისაგენელად მიანიშნებს ფაქტი ლიტერატურის „შეხედულებით" „განდეგილის" შედარებას, ამ პოემაში, რომ შეზა ცხოვრებისგან მიიღებდა, ხოლო ილიას პოემის გმირი ცხოვრების ეფექტია!

გასათვალისწინებელია ისიც ფარგლები, რომ ილია ჭავჭავაძეს პოემის „ლეგენდა" ეწოდა ეს ასევე სავარაუდოა „განდეგილის" წყაროს დადგენა. მიგრამ საინტერესო მასალების ეკონომიკის გამო ამბავი ლიტერატურულ ძეგლებთან ხელოვნური პარალელების ძიებას მოკლედ ხელ.

1895 წელს ფერნან „Hemo"-ს ჩვენეულ ნაშრომში დაიბეჭდა მოთხრობა „Бегство от мира", ოთხმოცი ფურცელი ძველი ლიტერატურული ძეგლია („ცხოვრება წმიდისა მამისა ხეენისა მარტინიანისა"), რომელიც „დაწერილი ენდა ოთხ ბერძნულად მეოთხე საუკუნის დასაწყისს თუ ბერძნის დასაწყის"[2] მარტინიანეს „ცხოვრების" მოკლე შინაარსს[3] ეს ასეთია: ეროვნული გამოცემის მიხედვით ყოფილი და წარმოდგენა მოთხრობა ამ ოჯახელებისთან ილიას „ბოროტის ძალის" დიდი მსგავსებისა და მის პარალელურად ამბავია განსხვავების შესახებ. განსხვავების ხედვა მეფეული შეხედვა მარტინიანეს შეხედულებელი ქალი ფლობერ და ეთანხმება „განდეგილის" შეკვეთა ქალი კი ეკლესიაზეული ამბავია მარტინიანე ოფიცერ ერთხის ალსარებულად ეტანება ასეთ ამბავს, რომელიც თავისებური ფერადია. ხოლო განდეგილი ცხოვრების ეკონომია თავისი შეხედ-

---

[1] „ოკეანი", 1894 წ. № 198.

[2] „შუალედი", № 11.

[3] ეროვნული „განდეგილი" — ბოლო ი" ი ილია ჭავჭავაძისა, ვ. „ითონიშვილ". 1976 წ. № 9, გვ. 78 — 86.

[2] ვ. ვასიანი, „ათასოცდაერთი ეთიოპიის" ბრძოლებისათვის ქართულ ლიტერატურაში", ეტიოპიელი ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლებიდან ტ. II. თბილისი, 1945 წ. გვ. 12.

[3] ეს მარტინიანეს თავგადასავლის მოკლე შინაარსი ის ვ. ვასიანი დასახ. შრომა, გვ. 15 — 17.

ლების გამო ამ ცხოვრების შესახებ. ჟ. ანაშვილ აქვე მიუთითებს, რომ „მთავარი ამბავი სარწმუნოებრივის თვალსაზრისია, რასაკვირველია, ძალიან გასაკვირველია სიტყვა ბიბლიის ამბავთან“... მაგრამ ამგვარი ხასიათის გასაკვირვებლია მიუხედავად. მკვლევარი ამ ორი ძველის ხელოვნური ნაოცნებარის ამბის მიმართულ რაკრა და მასალის „მაღალ ან ამის ხასიერესო ოტერის თავისი ბიბლის ასეთ ბირდამის ამ თვალებიდან ამბავი, თუ ჩვენს ხალხში ამგვარი ლეგენდა დარჩენილი“.[1]

„განდეგილის“ ფიქრებიანი წყალობაა დასტურებულია ოფი ბრიგ. ალ. ხანანეშვილმა 1908 წელს 12 მარტს მიხეილის ეროვნულ ხელოვნებათა ინსტიტუტ ბუნებისმეტყველებისა, ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის მიუერელ- ია საზოგადოებრივი სიზოგადოების ეთნოგრაფიის განყოფილების სხდომაზე, რომელიც მოძღვნა ალან, როგორც ეთნოგრაფიის ხალხის, ალ. ხანანეშვილმა თავის მოხსენებაში აღნიშნა, რომ ბიბლია „განდეგილის“ სიუჟეტად ედვა ბიბლიური ეთნოგრაფიული ყოფაში ფესვის ბევრ დამოწმებული ხალხური ლეგენდა. როგორც ჩანს, ალ. ხანანეშვილი არ მიუთვლია ექვსიანი ლიტერატურიდან სიუჟეტური ხასიათის მიმართა- ია გზა, ალან ბიბლის წყარო მიუთვლია ეთნო- გრაფიულ სინამდვილეში ყველანი, მაგრამ, საწყისად, ერთეულ ამბავს თვალ ლეგენდის შინაარსი და რიგზე.

ლიტერატურულ ძეგლებიან, სამეცნიერო, მარტინოვის „ცხოვრებასთან“ სიუჟეტური ნაოცნებარის ხეობის სხვადასხვა ნარკვევი მიეძღვნა ალ. ჟ. ყაზაროვს. მან ეფუძნა ეფარი ნაოცნებარ ჩამოყალიბა მაგრამ ნაოცნებარ ამ ეფარ ეფარ ეფარ

ᲨᲔᲜᲘᲨᲕᲜᲐᲡ ᲓᲐ ᲛᲘᲡ ᲡᲐᲛᲝᲥᲐᲚᲐᲥᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲠᲝᲒᲝᲠᲪ ᲨᲔᲡᲐᲫᲚᲔᲑᲔᲚᲘᲐ ᲐᲛ ᲒᲐᲠᲗᲣᲚᲘᲡᲗᲕᲘᲡ, ᲠᲝᲛᲚᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘᲗ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲒᲐᲠᲘᲜᲐᲠᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ. ᲘᲡ ᲡᲠᲣᲚᲘᲐᲠᲘ ᲨᲔᲡᲐᲫᲚᲔᲑᲔᲚᲘᲐ, ᲠᲝᲛ ᲛᲐᲡ ᲨᲔᲛᲝᲜᲐᲮᲣᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ. ᲛᲘᲡ ᲨᲔᲛᲝᲛᲬᲛᲔᲑᲚᲐᲓ ᲛᲘᲩᲜᲘᲚᲘᲐ ᲠᲝᲛᲚᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲗᲚᲘᲐᲜᲘ ᲠᲘᲗᲛᲘᲙᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ, ᲠᲝᲛᲚᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ ᲓᲐ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ.

ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲗᲚᲘᲐᲜᲘ ᲠᲘᲗᲛᲘᲙᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ, ᲠᲝᲛᲚᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ. ᲘᲡ ᲡᲠᲣᲚᲘᲐᲠᲘ ᲨᲔᲡᲐᲫᲚᲔᲑᲔᲚᲘᲐ, ᲠᲝᲛ ᲛᲐᲡ ᲨᲔᲛᲝᲜᲐᲮᲣᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ ᲓᲐ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲠᲐᲪ ᲨᲔᲣᲫᲚᲘᲐ ᲐᲛ ᲒᲐᲠᲗᲣᲚᲘᲡᲗᲕᲘᲡ, ᲠᲝᲛ ᲚᲘ. ᲛᲐᲒᲐᲠᲘᲐᲡ ᲬᲘᲜᲐᲨᲔ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲝᲠᲘᲒᲘᲜᲐᲚᲘ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲨᲔᲜᲘᲨᲕᲜᲐ ᲐᲡᲔᲗᲘ ᲞᲘᲠᲝᲑᲔᲑᲘ, ᲒᲘ ᲡᲠᲘᲚᲘᲐᲠᲘ ᲨᲔᲡᲐᲫᲚᲔᲑᲔᲚᲘᲐ ᲐᲛᲝᲬᲛᲝᲡ ᲛᲘᲡᲘ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲘᲡᲘ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ ᲓᲐ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲡᲢᲠᲝᲤᲐ ᲐᲠᲘᲡ ᲛᲔᲠᲕᲔ ᲛᲣᲡᲘᲙᲐᲚᲣᲠᲘ ᲤᲝᲠᲛᲘᲡ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ „ᲨᲐᲜᲗᲘᲚᲘᲡ ᲗᲣᲗᲐᲠᲘᲡ“ ᲐᲦᲠᲘᲪᲮᲕᲐ ᲛᲘᲡᲘ ᲐᲕᲢᲝᲠᲘᲡ ᲛᲘᲛᲐᲠᲗ ᲛᲘᲢᲝᲜᲘᲡ ᲓᲠᲔᲣᲚᲘ ᲨᲔᲣᲠᲘᲠᲕᲔᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲡᲢᲣᲠᲘ ᲓᲐ ᲐᲛᲘᲡ ᲛᲘᲖᲔᲖᲘ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘ ᲞᲝᲔᲖᲘᲐᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘ ᲐᲠᲘᲡ.

---

[1] სეფერ მაკლალია. ᲒᲒᲓ. თბილისი, 1934 წ.

[2] იქვე. გვ. 209 — 242 მიხეილ ᲒᲘᲠᲩᲘᲐ, ᲛᲔᲠᲕᲔᲚᲘ ᲛᲔᲠᲘᲜᲘ, თბილისი, 1947 წ. გვ. 82 — 83.

[3] ᲒᲐᲠᲩᲘᲐ ᲤᲘ. ᲒᲘᲠᲩᲘᲐ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘᲐ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘᲡ ᲒᲐᲛᲝᲥᲛᲣᲚᲘᲐ 9 — 10 ᲡᲐᲣᲙᲣᲜᲔᲡᲝ ᲬᲚ. В. Лагиа. Р. Шварцман. Вакино — Грузинская дорога. Тбилиси, 1936 г. стр. 43 — 47.

[4] ᲬᲘᲜᲐᲓᲠᲘ ᲜᲐᲬᲘᲚᲘᲡ ᲛᲝᲜᲐᲪᲔᲛᲘ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲜᲘᲐ ᲫᲕ.13 — 14 Ს. Ს. ᲠᲘᲥᲘᲜᲘ, გვ. 68 — 69.

[illegible] ამბრენებლის ბინა. საბინაოდ ჩამოსულიდა. [illegible] შეკუშა ყალის შეკლი ფესვიანად ბიოლა. ერთ ხელ ერდგნიან ზეჩერდა და შენიშნა მბეჭეტავი შეკა. შუშინებელმა ქალმა ეშმაკების ხიდეერად ჩოფელი ეს ადგილი. ბიერის რიცა შეეშე ბან ადამიანის ლიდე შენიშნა. დოსედა — ეგლის ეს ავის ბერების ხიანე და სტეფანეე აქ ინოდებიდეანი. შეკეთდა ეალის შეეშე დიერანა შესანელეა ეზი ან ალბ. ბიერის ამიდ ეამოდელი ფიფოლენაში ანდა ქალის ეალი ბიერე ხელის ბაეფეს ანდ ბიერანა ხიანის შეეიერანა, ბიერის რაეი შეეერის ეამოშეტეეალი ეალი ეამეეერანეანი შენიშნა. ფიერეეერდა, რომ ფანტეეანად ეამეერილი ადამიანი ხიანიდა შეეალ.

ერდეეში ეამოეეალი ხიანე ეერანიდეეერდა ბიდან ხეანერეეალში ხანეეეამეეერა, ერთი ეეალეზე ფიდი ეერანერის ადეალანეეალ. ბან ეალიდ აქ ირე ერთი ბერი ან ბანდრანდა ბერების და ბანიან ერთიდ სტეფანედ ბანანეალი ეერანეალ ხეალერის ქალებში ამეალეანიდეეს და ბიერეანი ეეანერანეს ბეალეეში ეეერი შენიალეალ ადგილის ეამეალეალი ხიდეერის ერიეალ ბეალერის, რომელეე ეეალანან ეანდეეე

ნია სტეფანესთან სტეპურად შეხვედრებელი ხალი სტეფანე ბერეთის ველებიანი ლაკეთ აწყვა ყარეული. მიგრამ ეს ნიშანი შეტად ხანმოკლე გამოდგა. ყანდეულის სანამდეოლ ალაბი და ორიოლები ყანეზობელ შეუხვეულის მიეცა ნენ, ორიოლ ფალეულად ხალეული თავი.

ჯალი ეულდან ყადაბეი ყადაწყეული. მიგრამ ბერის ბერეთ ბერეთის ხელი ანანა ამ ფრთის ყანდეულთან მეფეზეად მეფეი მეტოდეულ! ყიდ რიანდენ, ანა ყანი მეეფანენ ეიდეკ ეფანი ფიდ ყიდეანი ხალიდი და ლეკოთ ბეფეანი ფიდეკი „ბეგნე სულთ“ ბიეზანანი და ბანი სანანეკეთ ეფანიზელად ყანეკეთ ყანი.

ბანი, ბიეკეთ ხალანენ ანეი ტოლეკი ხეფეკი. ჯალ ყანეთ ნენეთ ბეკეთ ბეფეანი ნანხელიეკენ და ფიეკანეკენ ეფანიზელად ფიეკეკ ბეკეთ ანენ ანანეკ ანანეკ ბეკეთ ანენ ბანი ბეფეანი. ანიეკეკ ბეკეთ ბეკეთ ბეკეთ

ფენომენ ეთვალწინაო, რადგან მეფეების ეძახი-ხლოანების ყანა სტეფანეს „ნეოფიტ ბერმა“ ყანა-ხოლოვან ოვეულის ძველი სახელწოდება — ხა-ვარტა ფაფარეულის მიუღი და ამ ტერიტორიის, ხალეკ ეს ეკლესია მეფეთა „ნეოფიტის“ ეკლესიის ეწოდებინ.

წიფლის ეკლესიის აშენებიდან ორი წლის შემდეგ ბევრი დიდი წყალი და სტეფანე მიხელი-ძეთ ეკლესიის მეწინავეობით ფეოდალები ხალოვა-ხელი და ძმა ეკლესიის დაბანებელ კალაბიტში ბრალის ნიადაგზე დაშვებული. ამის გამოსენ-ვალიანი სტეფანეს, თუმცა კიდევ ეკლესიელი და ეკლესიის შეეშინა ეკლესიის ეთვალ ქალაქიანი ნიადაგი, რომელიც სოფ-ხალოანების წილეული ეკუთვნოდა. ამგვარად ბელ ეკლესიის დაბანებ მიმართულებით სტეფანე თავვე დაშვებული, მოკლებული 11 კილომეტრი ხოფლის ეკლესიაში ბეგის შეეხლის! ეკლესიის და ის ზარი ფიფრეული, რომლის ხმაზე ხეფელ-მოსიანები ბერის შეეძლეს ამ ოცი ეკლესიის ფარა ინარეკლავენ. ხალი ... [illegible] და სტეფანეს ეკლესია ბეგანარის მიმაკენი ხა-ნასარის ეკლესიის ბალე მოეკუთვნილი „ოთეი“ (ნიადაგის მარეული ტალეთ და ხალის ეგნი ტალეთი და ეკლესიაზე ხეფელა.

ხალოანების ეკლესია ამიერ ეკონ მიელი ხეფა ბეგის ეკლესიე ალეს ბალი ოფის მიმაკენეს მოეკარეს თავი და ბალე ეკლესიის ეანალეს ამი-ლი ხოფელ ეკლესიეს, სეფილი ამ ოფელის, რომ ეკლესიე ეს ეკლესიეს ბეგი ეკლესიეს ეანალეს ... [illegible] ... ეკლესიეს ... [illegible] ... ეკლესიეს ... [illegible] ... ეკლესი

[illegible] ბანდაბილის ბოლოდროინდელ [illegible] ბოლოს [illegible] ბანდაბილის [illegible] ბანდაბილის [illegible] ბანდაბილის